

Föstudaginn 1. desember 1972.

Nr. 57/1972: Verðjöfnunarsjóður fiskiðnaðarins og
Sjávarútvegsráðherra og fjármálaráðherra
f. h. ríkissjóðs

(Einar B. Guðmundsson hrl.)

gegen

Niðursuðu- og hraðfrystihúsi Langeyrar

(Sigurður Gizurarson hdl.).

og gagnsök.

Dómenndur:

hæstaréttardómararnir Logi Einarsson, Ármann Snævarr, Benedikt Sigurjónsson og Magnús P. Torfason og Þórður Björnsson yfirsakadómari.

Verðjöfnunargjald.

Dómur Hæstaréttar.

Aðaláfrýjendur hafa skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 8. maí 1972. Krefjast þeir sýknu af kröfum gagnáfrýjanda og málskostnaðar úr hendi hans í héraði og fyrir Hæstarétti.

Gagnáfrýjandi hefur gagnáfrýjað málinu með stefnu 15. maí 1972. Krefst hann staðfestingar á héraðsdómi og málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti úr hendi aðaláfrýjenda.

Sakarefni er lýst í héraðsdómi.

I.

Með vísan til raka héraðsdóms er fallizt á, að gjaldtökuákvæðum laga nr. 72/1969 verði ekki hnekkð á grundvelli þeirra ákvæða stjórnarskrár, sem gagnáfrýjandi hefur byggt á.

II.

Forsaga laga nr. 72/1969, greinargerð með frumvarpi til þeirra laga og orðalag laganna sjálfra, þar á meðal ákvæði til bráðabirgða, þykir leiða til þeirrar niðurstöðu, að rækjuafurðir lúti ákvæðum laganna og að heimilt sé að mæla svo fyrir, að til gjaldtöku komi af verðhækkun, sem verði af

rækjuafurðum til útflutnings, sbr. einkum 5. og 7., sbr. 8. gr. laganna.

III.

Gagnáfrýjandi reisir kröfur sínar öðrum þræði á því, að rækjuafurðum sé ranglega skipað í deild frystra fiskafurða samkvæmt 3. gr. laganna nr. 72/1969, og sé því ákvörðun um gjaldtöku af rækjuafurðum löglaus.

Verðjöfnun samkvæmt lögum nr. 72/1969 kom ekki til framkvæmdar nema að nokkru leyti þegar við gildistöku laganna. Stafaði það af ákvæðum 3. gr. þeirra um deildarskiptingu Verðjöfnunarsjóðs. Samkvæmt greininni var aðeins skylt að stofna eina deild, þegar er lögin tóku gildi, þ. e. deild frystra fiskafurða, og er óumdeilt, að gjald af frystum rækjuafurðum var innheimt í þá deild. Er álitafni, hvort skýra beri orðin „frystar fiskafurðir“ svo, að þau nái til frystra rækjuafurða.

Í lögum er orðið fiskur eitt sér eða í samsetningum stundum notað í svo rúmri merkingu, að það tekur til rækju. Er svo gert m. a. í heiti laga nr. 72/1969. Hvorki í þeim lögum né í greinargerð með frumvarpi til þeirra er orðið fiskafurðir skýrgreint. Einstök ákvæði laganna veita ekki örugga vísbendingu um skýringu þess, og hinu sama gegnir um umræður um frumvarpið á Alþingi. Í bráðabirgðaákvæði laganna er fryst rækja að vísu nefnd jafnhliða frystum fiskafurðum. Af því verður þó ekkert ráðið með vissu um það, að samkvæmt lögunum teljist frystar rækjuafurðir ekki til frystra fiskafurða. Sýnilegt er af athugasemdum frumvarpsins við ákvæði þetta, að orðalag er hér ekki hnitmiðað, því að þar segir, að ákvæðið fjalli um verðtryggingu á „frystum fiskafurðum“ árið 1968. Það samrýmist 3. gr. laganna og skipan þeirra í heild, að skipting Verðjöfnunarsjóðs í deildir miðist einkanlega við vinnsluaðferð afurða. Verður samkvæmt þessu að telja, að réttmætur hafi verið sá skilningur á ákvæðum laga nr. 72/1969, að frystar rækjuafurðir skyldu koma í deild frystra fiskafurða, og hafi því ákvörðun verðjöfnunarsjóðsgjalds af þessum afurðum verið heimil þegar frá stofnun þeirrar deildar. Skiptir hér ekki

máli, að verðjöfnunargjald af frystri rækju var lagt á sérstakan hlaupareikning í freðfiskdeild Verðjöfnunarsjóðs hjá Seðlabankanum.

IV.

Þá reisir gagnáfrýjandi málssókn sína á því, að samkvæmt 2. gr. laga nr. 72/1969 hafi stjórn Verðjöfnunarsjóðs verið ranglega skipuð hinn 3. og 17. febrúar 1970, er verðgrundvöllur á rækjuafurðum var ákveðinn samkvæmt 7. gr. laganna, þar eð skylt hafi verið að skipa tvo stjórnarmenn eftir tilnefningu þeirrar greinar fiskiðnaðarins, sem hér átti í hlut, þ. e. rækjuvinnslu.

Samkvæmt 2. gr. laga nr. 72/1969 á sjávarútvegsráðherra að skipa í stjórn Verðjöfnunarsjóðs m. a. tvo menn eftir tilnefningu fiskiðnaðarins, „þannig að við hverja ákvörðun um verðgrundvöll taki sæti í stjórninni fulltrúar frá þeirri grein fiskiðnaðarins, sem um er rætt hverju sinni.“

Sjávarútvegsráðherra skipaði með bréfi 3. október 1969 stjórn Verðjöfnunarsjóðs til fjögurra ára. Voru skipaðir 3 menn án tilnefningar, svo sem mælt er í greindu ákvæði. Einn maður var skipaður eftir sameiginlegri tilnefningu Sjómannasambands Íslands og Farmanna- og fiskimannasambands Íslands og annar eftir tilnefningu Landssambands íslenzkra útvegsmanna. Þá voru tveir menn skipaðir eftir sameiginlegri tilnefningu Sölumiðstöðvar hraðfrystihúsanna og Sambands íslenzkra samvinnufélaga. Er ljóst, að tveir síðastgreindir menn voru skipaðir í stjórnina sem fulltrúar fiskiðnaðarins.

Í héraðsdómi eru rakin gögn, sem sýna, að fyrirsvarsmönnum rækjuvinnslustöðva, sem stóðu að bréfi til sjávarútvegsráðherra hinn 17. febrúar 1970, var gefinn kostur á að kynnast greinargerðum þeirra Davíðs Ólafssonar og Bjarna Braga Jónssonar, sem eru teknar í héraðsdóm að meginefni til, um málefni þetta og gera athugasemdir við þær til ráðuneytisins, sbr. bréf fyrirsvarsmanna rækjuvinnslustöðva til ráðherra hinn 20. febrúar 1970. Áttu þeir fund með ráðherra út af máli þessu hinn 19. febrúar s. á. Voru ráðherra tiltæk glögg gögn um afstöðu m. a. gagnáfrýjanda

til ákvæða 2. gr. laga nr. 72/1969 og annarra ákvæða, sem hér skipta máli, þegar hann staðfesti hinn 17. apríl 1970 ákvarðanir stjórnar Verðjöfnunarsjóðs um verðgrundvöll fyrir frysta rækju tímabilið 1. janúar til 31. ágúst 1970.

Um það segir hvorki í 2. gr. laga nr. 72/1969 né í öðrum ákvæðum þeirra, hver greiða skuli úr því, hverjir séu réttir fulltrúar í stjórninni „frá þeirri grein fiskiðnaðarins, sem um er rætt hverju sinni“. Lýtur það mál stjórnsýslulega úrlausn sjávarútvegsráðherra.

Bréf ráðherra frá 3. október 1969 um skipun í stjórn Verðjöfnunarsjóðs laut að deild fyrir frystar fiskafurðir, og á það m. a. við um þá tvo fulltrúa, sem skipaðir voru eftir tilnefningu Sölumiðstöðvar hraðfrystihúsanna og Sambands íslenskra samvinnufélaga. Sýnilegt er, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs byggði á því, að menn þeir, sem skipaðir voru í stjórnina að tilnefningu þessara tveggja samtaka, væru bærir um að fjalla um það málefni, er laut að rækjuafurðum, á fundum hinn 3. og 17. febrúar 1970. Verður að telja, að með því að staðfesta tillögur stjórnar Verðjöfnunarsjóðs hafi sjávarútvegsráðherra fallizt á, að stjórnin væri rétt skipuð, þegar hún fjallaði um mál þetta. Á þennan skilning ráðherra á þeim lagaákvæðum, sem hér skipta máli, þykir verða að fallast. Verður því að hafna þeirri málsástæðu gagnáfrýjanda, að vanhæft stjórnvald hafi gert tillögur til sjávarútvegsráðherra um verðstofn, er markar grundvöll að gjaldheimtu þeirri, sem mál þetta er sprottið af.

V.

Gagnáfrýjandi reisir kröfur sínar enn fremur á þeirri málástæðu, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs hafi ekki rannsakað „hag rækjuframleiðenda, áður en hún tók ákvörðun um að gera tillögur um að leggja á þá verðjöfnunargjald“ hinn 17. febrúar 1970.

Fyrirsvarsmenn sjóðsins hafa skýrt frá því, hvaða gögn þeim voru tiltæk við tillagnagerð sína. Þau gögn fela í sér viðhlýtandi grundvöll að málefnalegu mati og úrlausn. Á þessa málsástæðu gagnáfrýjanda verður því ekki fallizt.

VI.

Þá er byggt á því af hendi gagnáfrýjanda, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs hafi ekki veitt „rækjuframleiðendum kost á að tala máli sínu, áður en hún tók nefnda ákvörðun um verðjöfnun á rækju.“

Ekki voru komin á heildarsamtök fyrirsvarsmanna rækjuvinnslustöðva, þegar stjórn Verðjöfnunarsjóðs fjallaði um tillögur varðandi gjaldtöku af útflutningsverði rækjuafurða í febrúar 1970. Var því ekki fyrir að fara allsherjaraðilja, sem talað gæti máli rækjuvinnslustöðva gagnvart stjórninni. Hér var og þörf allskjótrar úrlausnar, ef því marki skyldi náð að koma við verðjöfnun á fyrra hluta árs 1970. Þá ber að hafa í huga, að tveir stjórnarmenn voru fulltrúar frystiiðnaðarins. Er þessi röksemd því eigi tæk.

VII.

Enn er til þess vísað af hálfu gagnáfrýjanda, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs hafi ekki rökstutt tillögu sína til ráðherra um verðjöfnun, sbr. 7. gr. laga nr. 72/1969. Fallast verður á það viðhorf aðaláfrýjanda, að viðhlítandi rökstuðningur komi fram í bréfi formanns sjóðstjórnar 19. febrúar 1970 til sjávarútvegsráðherra svo og í bréfi Bjarna Braga Jónssonar sama dag, og verður því að hafna þessari málsástæðu gagnáfrýjanda.

VIII.

Þá reisir gagnáfrýjandi kröfur sínar á því, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs „ákvað ekki grundvallarverð í upphafi árs eða framleiðslutímabils, eins og henni bar að gera skv. 7. gr. laga nr. 72/1969“.

Svo sem að framan greinir, var stjórn Verðjöfnunarsjóðs skipuð hinn 3. október 1969, og eru þær tillögur, sem mál þetta varða, meðal fyrstu gerða hennar. Sú skýring hefur komið fram á drætti þeim, sem hér varð á, að breyting hafi verið í vændum á lögum um Verðlagsráð sjávarútvegsins. Sýnilegt hefði þótt, að hún mundi hafa áhrif á verðlagningu Verðlagsráðs. Hafi því verið horfið að því ráði að bíða eftir

því, „hvernig sú lagabreyting yrði látin koma fram í ákvörðunum Verðlagsráðs eða hvernig Verðlagsráð tæki tillit til lagabreytingarinnar við sínar ákvarðanir um endurupptöku á verðlagningu á rækju“, svo sem segir í skýrslu formanns sjóðstjórnar frá 24. marz 1972. Svipað kemur og fram í minnisgreinum Gunnlaugs Briems ráðuneytisstjóra frá marz 1970. Er hér átt við lög nr. 43. febrúar 1970, en bráðabirgða-ákvæði þeirra laga er á þessa leið: „Af þessu tilefni skal Verðlagsráð sjávarútvegsins endurskoða lágmarksverð, sem gildi á árinu 1969 með gildistíma fram á árið 1970. Hið endurskoðaða lágmarksverð skal taka gildi frá og með 1. janúar 1970.“ Ljóst er, að veruleg tengsl eru milli verðlags-ákvæðana Verðlagsráðs sjávarútvegsins og tillagnagerðar af hendi stjórnar Verðjöfnunarsjóðs samkvæmt 7. gr. laga nr. 72/1969. Verður því að fallast á þau rök aðaláfrýjanda, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs hafi ekki verið unnt að gera úr garði tillögur sínar til ráðherra um grundvallarverð rækjuafurða, fyrr en sýnt væri, hvers efnis verðlagsákvæðanir Verðlagsráðs sjávarútvegsins yrðu. Réttir tveir mánuðir liðu frá því, að ráðherra bárust tillögur stjórnarinnar, unz hann staðfesti þær. Á þessum tíma fór fram öflun ýmissa gagna, greinargerðir voru ritaðar um málið, og gagnáfrýjandi og fleiri fyrirvarsmenn rækjuvinnslustöðva settu fram sín sjónarmið við ráðherra. Stafaði töf á staðfestingu samkvæmt gögnum máls einkum af könnun málsefnisins og þ. á. m. af athugun á gögnum og sjónarmiðum formanna rækjuvinnslustöðva. Í þessu máli verður aðeins fjallað um gjaldtöku eftir 30. apríl 1970, svo sem síðar greinir. Vegna þeirra sérstæðu aðstæðna, sem hér hefur verið lýst, þykir ákvörðunum um gjaldtöku ekki verða hnekkt sakir þess, að tillögur stjórnar Verðjöfnunarsjóðs voru ekki staðfestar, fyrr en raun ber vitni.

IX.

Þá teflir gagnáfrýjandi fram þeirri málsástæðu, að ákvörðun stjórnar Verðjöfnunarsjóðs hinn 17. febrúar 1970 hafi verið „reist á röngum forsendum, svo að stórkostlegu munaði“, og er þessari málsástæðu nánar lýst í héraðsdómi. Gögn

um þessa málsástæðu eru ekki glögg. Þótt atvik bendi til þess, að gjald það, sem um ræðir í málinu, hafi orðið hærra en stjórnin bjóst við, þykir það ekki geta hnekkkt tillögum hennar, svo sem hér stendur á.

X.

Gagnáfrýjandi styður enn fremur kröfur sínar þeim rökum, að sjávarútvegsráðherra hafi brugðizt rannsóknarskyldu sinni samkvæmt stjórnsýslurétti. Hafi gögn þau, sem hann reisti staðfestingu sína á, verið alls ónóg. Þá hafi hann eigi efnt fyrirheit um, að hlutlausir menn væru fengnir til að kanna réttmæti gagna, er gagnáfrýjandi og nokkrir aðrir fyrirsvarsmenn rækjuvinnslustöðva óskuðu að leggja fram varðandi verðgrundvöll rækjuafurða, og skyldi afstaða til tillagna stjórnar Verðjöfnunarsjóðs eigi tekin, fyrr en sú könnun hefði farið fram.

Hér að framan er það rakið, að margvísleg gögn lágu fyrir ráðherra, er hann mat tillögur stjórnar Verðjöfnunarsjóðs hinn 17. apríl 1970, og þykja þau hafa verið viðhlítandi grundvöllur að málefnalegu mati.

Leitt er í ljós, að sjávarútvegsráðherra hét rækjuframleiðendum á Vestfjörðum að fela óhlutdrægum mönnum að athuga gögn frá rækjuframleiðendum. Skiluðu tveir menn, er ráðherra kvaddi til þess, skýrslu um gögn þessi hinn 5. október 1970. Gegn andmælum aðaláfrýjenda er ósannað, að ráðherra hafi heitið að fresta því að taka afstöðu til tillagna stjórnar Verðjöfnunarsjóðs, unz nefndri könnun væri lokið. Þegar af þessum ástæðum verður ekki á framangreindar röksemdir fallizt.

XI.

Að lokum staðhæfir gagnáfrýjandi, að ráðherra hafi heitið fyrirsvarsmönnum rækjuvinnslustöðva því, að samtök þeirra skyldu hljóta fulltrúa í stjórn Verðjöfnunarsjóðs samkvæmt 2. gr. laga nr. 72/1969, þegar fjallað væri um verðlagsgrundvöll rækjuafurða. Þessu er andmælt af hálfu aðaláfrýjenda, og er staðhæfing þessi ósönnuð. Verður þessi málsástæða þegar af þeirri ástæðu ekki tekin til greina.

XII.

Í þinghaldi 22. júní 1971 urðu umboðsmenn málsaðilja sammála um það „að flytja mál þetta fyrst um greiðsluskylduna,“ og féllst héraðsdómur á það samkvæmt 71. gr., 5. málsg. gr., laga nr. 85/1936. Í héraðsdómi urðu málalok þau, að Verðjöfnunarsjóði fiskiðnaðarins var dæmt skylt að endurgreiða gagnáfrýjanda það gjald, sem tekið hefur verið af honum í verðjöfnunargjald af andvirði frystrar rækju, sem veidd var á tímabilinu 1. janúar 1970 til 31. ágúst s. á. Samkvæmt málflutningi hér fyrir dómi hefur gjald samkvæmt lögum nr. 72/1969 aðeins verið tekið af rækjuafurðum, sem gagnáfrýjandi flutti út eftir 30. apríl 1970. Svo sem sakar efni er markað, verður hér ekki tekin afstaða til annarra gjalda en þeirra, sem raunverulega hafa runnið í Verðjöfnunarsjóð af rækjuafurðum gagnáfrýjanda á tímabilinu 30. apríl til 31. ágúst 1970.

Með vísan til framangreindra raka ber að sýkna aðaláfrýjanda Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins af kröfum gagnáfrýjanda í máli þessu.

Rétt þykir, að málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti falli niður.

Það er athugavert, að héraðsdómsstefna felur í sér nokkurn skriflegan málflutning.

Dómsorð:

Aðaláfrýjandi Verðjöfnunarsjóður fiskiðnaðarins skal vera sýkn af kröfum gagnáfrýjanda, Niðursuðu- og Hraðfrystihúss Langeyrar, í máli þessu.

Málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti fellur niður.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 2. maí 1972.

1.0.

1.1. Mál þetta er höfðað með stefnu, þingfestri 23. júní 1970 hér fyrir dómi.

Dómur í málinu var kveðinn upp í héraði laugardaginn 18. september 1971 að undangengnum munnlegum málflutningi. Var stefnda Verðjöfnunarsjóði fiskiðnaðarins þá m. a. dæmt skylt að

endurgreiða stefnanda, Niðursuðu- og hraðfrystihúsi Langeyrar, það gjald, sem tekið hafði verið af stefnanda í Verðjöfnunarsjóðinn af andvirði frystrar rækju, sem veidd var á tímabilinu 1. janúar 1970 til 31. ágúst sama ár. Með dómi Hæstaréttar, uppkveðnum 14. marz 1972 í málinu, var hinn áfrýjaði dómur ómerktur og málinu vísað heim í hérað til löglegrar meðferðar og dómsuppsögu að nýju.

Í samræmi við framanritað var málið tekið fyrir á ný hér fyrir héraðdómi þann 11. apríl s.l. Voru þá lögð fram nokkur ný gögn, en síðan var málið endurflutt og dómtekið. Sömu málsástæður og áður voru færðar fram við flutning málsins 22. júní 1971 og 16. september 1971 voru færðar fram við flutning málsins 11. apríl s.l.

Stefnandi máls þessa er Niðursuðu- og hraðfrystihús Langeyrar, Norður-Ísafjarðarsýslu.

Stefndu eru stjórn Verðjöfnunarsjóðs fiskiðnaðarins, þeir Davíð Ólafsson, Hörgshlíð 26, Reykjavík, Jón Sigurðsson, Kvisthaga 1, Reykjavík, Kristján Ragnarsson, Goðheimum 12, Reykjavík, Jón Arnalds, Hraunbæ 58, Reykjavík, Bjarni Bragi Jónsson, Lindarhvammi 9, Kópavogi, Eyjólfur Ísfeld Eyjólfsson, Aðalstræti 6, Reykjavík, og Árni Benediktsson, Stóragerði 4, Reykjavík, en þessum mönnum er öllum stefnt fyrir hönd sjóðsins. Jafnframt var málið höfðað á hendur sjávarútvegsráðherra og fjármálaráðherra, báðum in solidum, fyrir hönd ríkissjóðs.

Stefnandi gerði upphaflega svofelldar dómkröfur: „Krafizt er, að Verðjöfnunarsjóður fiskiðnaðarins verði dæmdur til að greiða Niðursuðu- og hraðfrystihúsi Langeyrar kr. 1.100.950.50, sem innheimtar hafi verið í sjóðinn af útfluttri rækju, ásamt 7% dráttarvöxtum frá þeim degi, er fé þetta kom í sjóðinn, til endurgreiðsludags“.

Jafnframt var krafizt málskostnaðar eftir gjaldskrá Lögmannafélags Íslands.

Í þinghaldi hér fyrir dómi þann 22. júní 1971 urðu aðiljar sam-mála um það að skipta sakarefninu samkvæmt 5. málsg. 71. gr. laga nr. 85/1936, þannig að nú yrði aðeins fjallað um skyldu stefnda til að endurgreiða stefnanda fjárhæð þá, sem tekin hefur verið í Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins af frystri rækju miðað við veiðitímabilið 1. janúar 1970 til 31. ágúst sama ár.

Hefur dómurinn fallizt á þessa málsmeðferð.

Stefndi hefur krafizt sýknu af dómkröfunum og málskostnaðar

úr hendi stefnanda. Báðir aðiljar kröfðust málskostnaðar í þessum þætti málsins.

Sátt hefur verið reynd í máli þessu, en sú viðleitni hefur ekki borið árangur.

2.0.

2.1. Málavextir eru þeir, að þann 16. maí 1969 samþykkti Alþingi lög nr. 72/1969 um Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins. Lög þessi voru staðfest 28. maí 1969 og skyldu þegar öðlast gildi, en útgáfudagur laganna var 10. júní 1969.

Hlutverk sjóðsins „er að draga úr áhrifum verðsveiflna, sem verða kunna á útflutningsafurðum fiskiðnaðarins“. Sjávarútvegs-málaráðherra skipar stjórn sjóðsins til fjögurra ára í senn. Eru þrír menn skipaðir í stjórn án tilnefningar, einn maður eftir tilnefningu Landssambands íslenzkra útvegsmanna, einn maður samkvæmt sameiginlegri tilnefningu Sjómannasambands Íslands og Farmanna- og fiskimannasambands Íslands. Tveir menn eru skipaðir eftir tilnefningu fiskiðnaðarins, „þannig að við hverja ákvörðun um verðgrundvöll taki sæti í stjórninni fulltrúar frá þeirri grein fiskiðnaðarins, sem um er rætt hverju sinni“.

Eftir ákvæðum laganna skal Verðjöfnunarsjóði skipt í deildir eftir tegundum afurða, og skulu deildirnar hafa aðskilinn fjárhag. Við gildistöku laganna skyldi setja á stofn deild fyrir „frystar fiskafurðir“, en heimilt var að fjölga deildunum síðar, og skyldi ráðherra ákveða stofnun nýrra deilda með reglugerð.

Samkvæmt lögnum var sjóðstjórninni gert að ákveða verðlagsgrundvöll við upphaf hvers árs eða framleiðslutímabils að fenginni staðfestingu sjávarútvegsráðherra, en við þennan verðlagsgrundvöll skyldi miða verðhækkun á afurðum. Við ákvörðun verðlagsgrundvallar skyldi hafa hliðsjón af verðlagi þriggja undanfarandi ára svo og niðurstöðum Verðlagsráðs sjávarútvegsins um afkomu framleiðslunnar, þó þannig, að tekið yrði tillit til sérstakra ástæðna, svo sem óvenjulegra breytinga á erlendum mörkuðum, gengisbreytinga og annarra hliðstæðra breytinga.

Tekjur Verðjöfnunarsjóðs skyldu vera allt að helmingur af verðhækkun, sem verður á þeim afurðum fiskiðnaðarins til útflutnings, sem lögin ná til, miðað við framangreindan verðlagsgrundvöll. Áttu tekjur þessar að renna til viðkomandi deilda sjóðsins.

Til greiðslu verðbóta úr Verðjöfnunarsjóði kemur, þegar meðal-

verð framleiðslu til útflutnings af einhverri þeirra útflutnings-
afurða fiskiðnaðarins, sem lögin ná til, hefur lækkað á grundvelli
eins árs eða framleiðslutímabils. Verðbætur mega aldrei nema
meiru en helmingi verðlækkunarinnar og ekki umfram það fé,
sem viðkomandi deild ræður yfir, þegar til greiðslu verðbóta
kemur.

Í B deild Stjórnartíðinda, útgáfudagur 30. júlí 1971, birtist
reglugerð um Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins. Samkvæmt 2. gr.
reglugerðarinnar skiptist Verðjöfnunarsjóður eftir tegundum af-
urða í eftirtaldar deildir, sem hafa aðskilinn fjárhag:

1. Deild fyrir frystar fiskafurðir, þar með taldar frystar sjávar-
afurðir, skeldýra og krabbadýra.
2. Deild fyrir saltfiskafurðir.
3. Deild fyrir afurðir síldar- og fiskimjölsverksmiðja (mjöl og
lýsi).

Samkvæmt flutningi hér fyrir dómi höfðu þó deildir þær,
sem nefndar eru í 2 og 3 hér að ofan, verið settar á stofn og starf-
ræktar fyrir útgáfu reglugerðarinnar með sérstakri staðfestingu
ráðherra. Deild fyrir frystar fiskafurðir skyldi sett á stofn þegar
við gildistöku laganna, eins og áður er vikið að.

2.2. Þann 3. febrúar 1970 hélt stjórn Verðjöfnunarsjóðs fisk-
iðnaðarins, deild fyrir frystar fiskafurðir, fund. Var þá m. a.
þetta bókað:

„Formaður gerði grein fyrir tilefni fundarins, þ. e. verðjöfnun
á rækjuafurðum. Skýrði hann frá því eftir oddamanni yfirnefndar
Verðlagsráðs sjávarútvegsins við ákvörðun á verði ferskrar, óskel-
flettrar rækju fyrir tímabilið 1. september 1969 til 31. ágúst 1970,
að við umræður í yfirnefnd hafi komið fram samdóma álit nefnd-
armanna, að æskilegt væri, að Verðjöfnunarsjóður sjávarútvegs-
ins tæki til rækjuafurða, sérstaklega frystrar rækju, en þar hafa
orðið miklar verðsveiflur á undanförunum árum. Nefndarmönnum
kom ennfremur saman um, að æskilegt væri, að stjórn Verð-
jöfnunarsjóðsins gerði ákveðnar tillögur um fyrirkomulag verð-
jöfnunar og viðmiðunarverð fyrir rækjuafurðir, svo skjótt sem
kostur væri, eftir að hún hefði verið skipuð. Fram kom, að við-
miðunarverð oddamanns við verðákvörðun hefðu verið þannig:

- a) Vélskelflett fryst rækja: 8/4—8/5 d. pr. lbs. CIF.
- b) Handskelflett rækja í saltlegi: 9/6 d. pr. lbs. CIF.

Rætt var um yfirborganir á hráefnisverð rækju, væntanlegt
nýtt verð á ferskri óskelflettri rækju og ákvörðun verðgrund-
vallar fyrir frystar rækjuafurðir.

Menn voru sammála um, að verðjöfnun á frystum rækjuafurðum frá s.l. áramótum væri heimil samkvæmt verðjöfnunarsjóðslögum.

Ákveðið var, að Efnahagsstofnunin léti gera athuganir á útflutningsverði rækjuafurða, sem seldar hafa verið síðan 1. september s.l., til samanburðar við viðmiðunarverð oddamanns við verðákvörðun á s.l. hausti“.

Á fundi í sömu stjórn þann 17. sama mánaðar var samþykkt að leggja til við ráðuneytið, að verðjöfnun á frystri rækju skyldi koma til framkvæmda fyrir framleiðslu frá og með áramótum 1970. Hafði stjórn Verðjöfnunarsjóðsins, deild fyrir frystar fiskafurðir, komið sér saman um að ákveða grundvallarverð á rækju sem hér segir:

Handskelflett rækja	10.2 sh. pr. lb.
Vélskelflett rækja	8.7 — — lb.
Handskelflett rækja í saltlegi	9.7 — — lb.

Miðað var við c. i. f. verð án frádráttar á sölulaunum. Ekki skyldi koma til greiðslu í sjóðinn eða úr honum, nema verðbreytingar á handskelflettri og vélskelflettri rækju, hvorri tegund fyrir sig, næmi meiru en 1.5% á verðgrundvelli og á handskelflettri rækju í saltlegi næmi meiru en 2.5% frá verðgrundvelli.

Samþykkt þessi var send til sjávarútvegsráðuneytisins, sem samþykkti hana með bréfi til stjórnar Verðjöfnunarsjóðs, dags. 17. apríl 1970. Var verðgrundvöllurinn staðfestur fyrir frysta rækju, framleidda frá og með 1. janúar til 31. ágúst 1970.

Með bréfi Verðjöfnunarsjóðs til Landsbanka Íslands og Útvegsbanka Íslands, dags. 29. apríl 1970, var tilkynnt, að sjóðurinn hefði samkvæmt tillögum stjórnar Verðjöfnunarsjóðs fiskiðnaðarins og staðfestingu sjávarútvegsráðherra ákveðið verðlagsgrundvöll fyrir frysta rækju, framleidda frá 1. janúar til 31. ágúst 1970.

Eins og sjá má af ofansögðu, var fryst rækja tekin í deild með frystum fiskafurðum, en sú deild var stofnuð þegar við gildistöku laganna. Af hálfu fiskframleiðenda hafa tveir menn tekið sæti í þeirri deild eftir sameiginlegri tilnefningu Sölumiðstöðvar hraðfrystihúsanna og Sambands íslenzkra samvinnufélaga. Samkvæmt skjölum málsins telur stefndi, að þessir menn fari með hagsmuni framleiðenda frystrar rækju í stjórn Verðjöfnunarsjóðs, deildar fyrir frystar fiskafurðir.

Rækjuframleiðendum var gert að greiða í Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins, og hafa greiðslur átt sér stað frá 5. maí 1970. Greiðslur hafa a. m. k. ekki enn verið innheimtar frá fyrstu mánuðum ársins 1970, en ljóst er af skjölum málsins, að Verðjöfnunarsjóðurinn telur stefnanda skulda kr. 4.170.977.00 frá því tímabili.

Þær greiðslur, sem rækjuframleiðendur greiddu í sjóðinn, fóru í upphafi á hlaupareikning nr. 3021 (skipt eftir útflytjendum), en eigandi þess hlaupareiknings er Verðjöfnunarsjóðurinn. Rækja var þá á sama reikningi og frystar fiskafurðir, en reikningslega aðskilin. Þann 25. júní 1971 var hins vegar opnaður hlaupareikningur nr. 3025, og þann 30. sama mánaðar var rækjan flutt yfir á hinn nýja reikning, en á honum er útflytjendum einnig haldið sundurgreindum. Er þetta staðfest í skjölum málsins.

2.3. Af skjölum málsins er ljóst, að ýmsir framleiðendur rækju, þar á meðal stefnandi máls þessa, mótmæltu samþykkt stjórnar Verðjöfnunarsjóðs og ákvörðun ráðherra, að fryst rækja skyldi sæta meðferð Verðjöfnunarsjóðs. Voru mótmælin af margvíslegum toga spunnin. Í bréfi samtaka rækjuvinnslustöðvanna til sjávarútvegsráðherra, dags. 20. febrúar 1970, segir m. a. svo um þetta efni:

„Á fundi með yður í gær afhentuð þér okkur ljósrit af bréfum frá herra seðlabankastjóra Davíð Ólafssyni og forstjóra Efna-hagsstofnunarinnar, herra Bjarna B. Jónssyni, en við viljum hér á eftir einkum gera nokkrar athugasemdir við efni bréfs seðlabankastjórans.

Í bréfinu segir, að S. H. og S. Í. S. tilnefni fulltrúa framleiðenda í stjórn Verðjöfnunarsjóðs fiskiðnaðarins og augljóst sé, að smáir framleiðendur, sem utan þessara samtaka standa, geti ekki komið til greina að eiga fulltrúa í stjórninni.

Það er skoðun rækjuframleiðenda, að þeir eigi ekki samleið með þessum stóru samtökum og þau geti á engan hátt komið fram sem þeirra fulltrúar, enda kemur þetta sjónarmið skýrt fram í lögunum um Verðjöfnunarsjóð, þar sem segir, að hver grein fiskiðnaðarins skuli tilnefna sína fulltrúa, þegar fjallað er um mál hennar, eins og við vitnuðum til í fyrra bréfi okkar.

Einnig kemur fram í bréfi seðlabankastjórans, að tilnefning fulltrúa í stjórn Verðjöfnunarsjóðs lúti sömu reglum og í Verðlagsráð sjávarútvegsins. Hér er farið með rangt mál, því að um Verðlagsráð gilda lögin nr. 97 frá 18/12 1961, þar sem talin eru

upp þau samtök, er tilnefna skulu fulltrúa, en í lögunum um Verðjöfnunarsjóð eru ákvæðin um skipun fulltrúa önnur, eins og áður er greint.

Í bréfinu segir, að sjóðstjórnin hafi í byrjun þessa mánaðar tekið ákvörðun um, að Verðjöfnunarsjóðurinn skyldi taka til frystrar rækjuafurða, ennfremur að 17. þ. m. hafi stjórnin samþykkt tillögu til ráðherra um viðmiðunarverð.

Í 7. gr. laga um Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins frá 16. maí 1969 segir, að við upphaf hvers árs eða framleiðslutímabils skuli sjóðstjórn ákveða viðmiðunarverð. Sá tími, er valinn var til þessara ákvarðana núna varðandi frysta rækju, er hvorki upphaf ára né veiðitímabils. Núverandi rækjuvertíð hófst í byrjun september 1969 í Arnarfirði og 1. okt. 1969 í Ísafjarðardjúpi, með hléi í des. og jan., eins og vanalega, til 6. janúar í Arnarfirði og 20. jan. í Ísafjarðardjúpi. Er því hér um greinilegt lagabrot að ræða.

Eins og við skýrðum frá á fundinum með yður í gær, hefur almennt samband okkar við fulltrúa framleiðenda í Verðlagsráði verið lítið, og þeir hafa alls ekki túlkað skoðanir okkar á hvorugum staðnum, Verðlagsráði eða Verðjöfnunarsjóði, sérstaklega núna. Okkur hefur ekki verið kunnugt um, að til stæði að taka frysta rækju inn í Verðjöfnunarsjóð frá s.l. áramótum þar til nú alveg nýlega, og snerum við okkur þá til yðar.

Við höfum ekki heyrt um umræður í Verðlagsráði á s.l. hausti um aðild okkar að Verðjöfnunarsjóði. Í bréfi seðlabankastjórans er skýrt frá ákveðnum viðmiðunarverðum, en við teljum þau ekki vera byggð á neinum rökum, enda væri nú ekki unnt að reka neina vinnslustöð með þeim söluverðum.

Þá stendur ennfremur í bréfinu, að sumir framleiðendur hafi eftir verðlagningu Verðlagsráðs á s.l. hausti tekið upp á því að greiða yfirverð, kr. 1.— pr. kg. Okkur er fullkunnugt um, að aðeins einn framleiðandi gerði þetta, og alls ekki fyrr en í lok janúar s.l., hinsvegar hefur Verðlagsráð nú löggilt yfirverð þessa eina framleiðanda og þannig neytt aðra til að greiða það.

Seðlabankastjórinn segir, að þær tölur, sem nefndar voru í bréfi okkar, séu fjarri öllu lagi. Það skal viðurkennt, að okkur var ekki kunnugt um verðbilið, 1.5% og 2.5%, og ekki ætti að taka verðjöfnunargjald á því bili, þó verðið hækkaði meira. Seðlabankastjórinn kemur með útreikninga á þessu atriði, og er niðurstaðan, að greiðsla af hverju tonni af vélpillaðri rækju verði um kr. 6.600.00. Hann miðar þá við söluverð 9.4 sh. pr. lb., sem sagt er byggt á fyrirfram sölum. Í þessum útreikningi er

því ekki reiknað með, að aðild Íslands að EFTA hafi nein tafarlaus áhrif, en við höfum knúið fram hærra verð, einnig á fyrirfram sölum, frá s.l. áramótum, og jafnvel áður en EFTA aðild kemur til framkvæmda, þar sem allir kostnaðarliðir hafa stórlega hækkað, og að öðrum kosti var fyrirsjáanleg stöðvun rækjuvinnslunnar. Sú staðhæfing okkar, að verðjöfnunargjaldið af vélpillaðri rækju verður nálægt kr. 25.000.— pr. tonn, stendur því óhöggð, hún verður staðreynd, ef ákvörðun sjóðstjórnarinnar kemur til framkvæmda og ef framleiðslan héldi áfram. Þessi staðreynd, sem nú hefur svo berlega komið í ljós, að sjóðstjórnin hefur reiknað með þessu áætlaða söluverði, 9,4, varpar skýru ljósi á, hvað lítið samband hefur verið haft við framleiðendur og raunveruleikann.

Í bréfi herra Bjarna B. Jónssonar kemur þetta enn í ljós. Hann segir, að mótmæli okkar og rök hefðu átt að koma fram fyrir afgreiðslu málsins í sjóðstjórninni, en hvernig átti það að vera, áður en okkur var kunnugt um málið? Hans eina andsvar er svo, að ekki eigi að láta undan okkur.

Það hefur hingað til verið talið til dyggða að selja íslenskar afurðir á sem hæstu verði til útlanda, en nú virðist það ekki lengur vera með framkvæmdum Verðjöfnunarsjóðs.

Undanfarin ár hefur afkoma rækjuvinnslustöðvanna verið léleg, ekki síður en annarrar fiskvinnslu, en núna, þegar von er til, að einhver ljósgeisli læðist inn í þennan rekstur, a. m. k. um stuttan tíma, en þetta hefur aðeins náðst með ærinni fyrirhöfn og tilkostnaði, þá eru opinberir aðilar reiðubúnir að slökkva hann strax í fæðingu og koma okkur á sama grundvöll aftur. Okkur er fullkunnugt um þær staðreyndir, sem við okkur blasa, þann skuldahala, sem við drögumst með og vantar fé til að höggva í.

Við viljum einnig benda á þær stórauðni kröfur um hreinlæti við framleiðsluna og aukin gæði vörunnar, sem markaðirnir gera í sívaxandi mæli, og enn eru framundan stóráttök á þessu sviði, sem framleiðendur verða að gera í nánustu framtíð, eins og kunnugt er. Allt þetta hefur haft og mun hafa mikinn aukinn kostnað í för með sér“.

Stjórn sjóðsins og sjávarútvegsráðuneytið töldu hins vegar, að mótmæli þessi væru eigi nægum rökum studd. Um þetta efni segir m. a. svo á minnisblaði Gunnlaugs Briems ráðuneytisstjóra, sem lagt hefur verið fram í málinu.

„Formhlið málsins.

a. Í 2. gr. laga nr. 72/1969, þar sem kveðið er á um skipun

stjórnar Verðjöfnunarsjóðs, segir: „að við hverja ákvörðun um verðgrundvöll taki sæti í stjórninni fulltrúar frá þeirri grein fiskiðnaðarins, sem um er rætt hverju sinni“. Þar sem Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna og Samband ísl. samvinnufélaga eru stærstir aðilar í frystiðnaðinum, tilnefndu þeir fulltrúa í stjórn Verðjöfnunarsjóðsins fyrir rækjuverksmiðjurnar eins og aðrar greinar frystiðnaðarins. Þessir sömu aðilar, S. H. og S. Í. S., tilnefna fulltrúa í Verðlagsráð sjávarútvegsins fyrir allar greinar frystiðnaðarins, sbr. 1. gr. laga nr. 97/1961. Eigendur rækjuvinnslustöðvanna hafa ekki stofnað formleg samtök til að gæta hagsmuna sinna. Það var því eðli málsins samkvæmt, að S. H. og S. Í. S. tilnefndu fulltrúa í stjórn Verðjöfnunarsjóðs, þegar fjallað var um málefni rækjuiðnaðarins, enda höfðu eigendur stöðvanna ekki borið fram óskir um að tilnefna umrædda fulltrúa. Að sjálfsgöðu gátu eigendur stöðvanna skýrt sjónarmið sín gagnvart Verðjöfnunarsjóði fyrir milligöngu téðra fulltrúa.

Á fundi hjá viðskiptaráðherra 19. febrúar s.l., þar sem rætt var um rækjumálið, tilkynnti ráðherra, að ef eigendur rækjuvinnslustöðva mynduðu samtök, sem stæðu opin öllum rækjuvinnslustöðvum, þá gætu samtök þessi tilnefnt fulltrúa til að taka sæti í stjórn Verðjöfnunarsjóðs, þegar rætt væri um mál rækjuiðnaðarins. Þessi samtök hafa ekki verið stofnuð ennþá.

Mótmæli eigenda rækjuvinnslustöðvanna vegna skorts á fyrirsvári í stjórn Verðjöfnunarsjóðs hafa samkv. framansögðu ekki við rök að styðjast.

b. Í 7. gr. laga um Verðlagsráð sjávarútvegsins er svo ákveðið: „Skal Verðlagsráð leitast við að ná samkomulagi um lágmarksverð fisktegunda fyrir eitt ár í senn og aldrei fyrir skemmri tíma en eitt veiðitímabil“.

Þann 23. september 1969 ákvað yfirnefnd Verðlagsráðs lágmarksverð á ferskri rækju fyrir tímabilið 1. september 1969 til 31. ágúst 1970.

Með lögum nr. 4/1970 var svo ákveðið, að Verðlagsráð skuli „endurskoða lágmarksverð, sem gildi á árinu 1969 með gildistíma fram á 1970. Hið endurskoðaða lágmarksverð skal taka gildi frá og með 1. janúar 1970“. Lögin eru staðfest af forseta Íslands 3. febrúar 1970.

Í samræmi við þetta lagaboð tók Verðlagsráð til meðferðar lágmarksverð á rækju, og náðist samkomulag um verðið á fundi ráðsins 14. febrúar s.l.

Það var samdóma álit Verðlagsráðs og yfirnefndar ráðsins, að

æskilegt væri, að Verðjöfnunarsjóður tæki til rækjuafurða, sérstaklega frystrar rækju, þar sem miklar verðsveiflur hefðu orðið á undanfórnum árum. Munu fulltrúar fiskiðnaðarins hafa haft samráð við stjórn Verðjöfnunarsjóðs í því efni svo og um væntanleg viðmiðunarverð sjóðstjórnarinnar, enda bókar Verðlagsráðið í sambandi við samkomulagið 14. febrúar s.l. eftirfarandi:

„Samkomulag varð um, að lágmarksverð á rækju frá 1. janúar til 31. ágúst 1970 skuli vera kr. 11.30 hvert kg. Verð þetta miðast við, að viðmiðunarverð Verðjöfnunarsjóðs fiskiðnaðarins sé 8.7 shillingar fyrir vélpillaða frysta rækju, 9.7 shillingar fyrir rækju í saltlegi og 10.2 fyrir handpillaða frysta rækju“.

Samkvæmt 7. gr. laga nr. 72/1969 um Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins skal sjóðstjórnin við upphaf hvers árs eða framleiðslutímabils, að fenginni staðfestingu sjávarútvegsráðherra, ákveða verðgrundvöll þann, sem miða skal við verðhækkanir og verðlækkanir fiskafurðanna.

Eins og að framan segir, dróst ákvörðun Verðlagsráðs um rækjuverðið til 14. febrúar s.l. Þá fyrst gat stjórn Verðjöfnunarsjóðs gert tillögur til ráðherra um verðgrundvöllinn, og var það gert á fundi stjórnarinnar þann 17. febrúar s.l.

Mótmæli eigenda rækjuvinnslustöðvanna gegn ákvörðun grundvallarverðsins sem broti á téðum ákvæðum 7. gr. laga nr. 72/1969 hafa ekki við rök að styðjast, þar sem drátturinn er bein afleiðing af ákvæðum laga nr. 4/1970, sem öðluðust gildi 3. febrúar 1970. . . .

Eigendur rækjuvinnslustöðvanna hafa mótmælt því, að fryst rækja verði tekin til verðjöfnunar í Verðjöfnunarsjóði nú og aðild þeirra frestað til næstu vertíðar næsta haust. Mótmæli sín byggja þeir á rangri málsmeðferð, eins og að framan er lýst í I. Þá skýra eigendurnir frá því, að undanfarin ár hafi afkoma stöðvanna verið léleg, svo að ekki hafi verið unnt að framkvæma nauðsynlegasta viðhald eða endurnýjun. Ekki hafi verið unnt að lækka skuldir. Vinnulaun og annar rekstrarkostnaður hafi hækkað og fari stöðugt hækkanði. Þá er sagt, að stórauðnar kröfur hafi verið gerðar um hreinlæti við framleiðsluna og aukin gæði vörunnar, sem markaðirnir gera í sívaxandi mæli, og enn séu framundan stóratök á þessu sviði, sem framleiðendur verða að gera í nánustu framtíð. Allt hafi þetta haft og muni hafa mikinn aukinn kostnað í för með sér.

Loks lýsa eigendurnir því yfir í bréfi sínu, dags. 17. febrúar s.l., „að ef áður nefndar aðgerðir koma til framkvæmda, liggur

ekkert annað fyrir rækjuvinnslustöðvunum en að hætta rekstri strax“.

Gögn til stuðnings þessum fullyrðingum hafa eigendurnir ekki lagt fram.

Á framangreindum fundi hjá viðskiptaráðherra 19. f. m. var forráðamönnum vinnslustöðvanna boðað og að þeim lagt að ræða við Efnahagsstofnunina og kanna þau gögn og áætlanir, sem lögð hafa verið til grundvallar lágmarksverði Verðlagsráðs á ferskri rækju og grundvallarverði Verðjöfnunarsjóðs.

Næsta dag var fundur haldinn í Efnahagsstofnuninni með téðum aðiljum, og er frásögn Jóns Sigurðssonar skrifstofustjóra af fundi þessum svohljóðandi:

„Samkvæmt samkomulagi, er gert var á fundi sjávarútvegsráðherra, sem þá var Gylfi Þ. Gíslason, með rækjuframleiðendum hinn 19. febrúar s.l., komu fulltrúar nýstofnaðra samtaka rækjuvinnslustöðva til fundar í Efnahagsstofnuninni hinn 20. febrúar s.l. Fundinn sátu eftirtaldir menn:

Frá rækjuframleiðendum:

Böðvar Sveinbjarnarson

Kári Einarsson

og Richard Björgvinsson.

Frá Efnahagsstofnuninni:

Bjarni Bragi Jónsson

og Jón Sigurðsson.

Tilgangur fundarins var að kynna rækjuframleiðendum rekstrar-
arkostnaðaráætlanir þær fyrir rækjuveiðar og rækjuvinnslu, sem fulltrúi Efnahagsstofnunarinnar og oddamaður í yfirnefnd Verðlagsráðs sjávarútvegsins hafði lagt fram og miðað við verðákvörðun rækju haustið 1969, auk þess sem framleiðendum gæfist kostur á að koma sjónarmiðum sínum um rekstrargrundvöll rækjuvinnslnnar á framfæri. Á fundinum voru ofangreindar áætlanir oddamanns lagðar fram og ræddar í smáatriðum. Ekki kom fram á fundinum — eða síðar — nein rökstudd gagnrýni á áætlanir þessar af hálfu rækjuframleiðenda, og ekki voru lögð fram nein gögn af þeirra hálfu um afkomuhorfur rækjuvinnslustöðva á yfirstandandi vertíð.“

Loks er rétt að rekja meginefni bréfs sjávarútvegsráðherra til rækjuframleiðenda á Vestfjörðum, dags. 9. október 1970, en bréf þetta lýsir að nokkru þeim sáttatilraunum, sem fylgdu í kjölfarið.

„Svo sem kunnugt er, urðu miklar deilur á síðastliðnum vetri

um samþykkt, er gerð var af stjórn Verðjöfnunarsjóðs fiskiðnaðarins, deildar fyrir frystar fiskafurðir, um verðgrundvöll fyrir frystar rækjuafurðir fyrir tímabilið 1. janúar til 31. ágúst 1970. Vegna þess m. a. stöðvaðist vinnsla rækju í nokkurn tíma. Til þess að stuðla að því, að framleiðendur hæfu vinnslu á ný, hét sjávarútvegsráðherra því að fela óhlutdrægum mönnum að athuga þau gögn, er rækjuframleiðendur vildu láta ráðuneytinu í té um deiluefnið, í því skyni, að rannsakað yrði, hvort staðhæfingar aðila í sambandi við deilu þessa hefðu við rök að styðjast. Ef sú athugun sýndi, að hallað væri á hlut framleiðenda, hét ráðherra, að hann skyldi fyrir sitt leyti stuðla að því, að hlutur þeirra yrði réttur. Í framhaldi af þessu fól ráðuneytið þeim Jóni Sigurðssyni, hagrannsóknarstjóra, og Hjalta Einarssyni, fiskiðnaðarfulltrúa Sölumiðstöðvar hraðfrystihúsanna, að kanna gögn þau, er framleiðendur rækju afhentu ráðuneytinu síðari hluta apríl mánaðar s.l.

Skýrsla þessara síðastnefndu manna, dags. 5. þ. m., hefur nú loks borizt ráðuneytinu, og fylgir hún hjálagt með bréfi þessu. Skýrslan hefur að geyma athugun á framleiðslukostnaði og afkomu rækjuvinnslu árin 1969 og 1970. Áður hafði rækjuframleiðendum verið afhent memorandum um verðjöfnun á andvirði frystrar rækju, samið af Gunnlaugi E. Briem, ráðuneytisstjóra.

Með tilvísun til framanritaðs tekur ráðuneytið fram, að það telur skýrsluna ekki gefa tilefni til frekari aðgerða af þess hálfu“.

Í bréfi Félags íslenzkra niðursuðuverksmiðja, dags. 4. janúar 1971, til sjávarútvegsráðuneytisins, segir, „að s.l. haust var lögum félags okkar breytt þannig, að allar rækjuvinnslustöðvar geta orðið meðlimir, þó fyrirtæki þessi hafi hvorki niðurlagningu né niðursuðu.

Samkvæmt þessu eru flestar rækjuvinnslustöðvar nú meðlimir í félagi okkar. Viljum við því eindregið fara þess á leit, að okkur verði gefið tækifæri til að koma fram fyrir hönd rækjuvinnslustöðva, bæði við verðlagningu á rækju og í Verðjöfnunarsjóði sjávarútvegsins, þegar málefni þeirra eru rædd ...“.

Þessu erindi synjaði sjávarútvegsráðuneytið með bréfi, dags. 12. marz 1971.

3.0.

3.1. Í málinu hefur stefnandi fær þetta fram:

1. Stefnandi heldur því fram, að lög nr. 72/1969 feli í sér álögur, sem jafna megi til skatta, en skattamálum verði að skipa

með lögum samkvæmt 40. gr. stjórnarskrárinnar. Alþingi geti því ekki framselt stjórn Verðjöfnunarsjóðs vald til þess að leggja á skatt eða gjöld, sem eru borgurunum jafnbungbær og skattar. Lög nr. 72/1969 fullnægi því ekki ákvæðum 40. gr. stjórnarskrárinnar í eftirgreindum atriðum:

a. Þau tilgreini ekki nákvæmlega þær tegundir fiskafurða, sem verðjöfnunargjaldið skuli lagt á.

b. Í þeim sé enginn verðgrundvöllur tilgreindur, heldur sé sjóðstjórninni falið að ákveða hann.

c. Sérstakur skattstigi sé ekki greindur í lögum nr. 72/1969, heldur geti stjórn Verðjöfnunarsjóðs ákveðið, að hann skuli vera allt að helmingi af verðhækkunum.

d. Með álagningu sérstaks verðjöfnunargjalds á rækjuframleiðendur segir stefnandi farið út fyrir þau takmörk, sem setja verði skattlagningarvaldi löggjafa, þ. e. að skattar séu lagðir á eftir almennum efnislegum mælikvarða og vissri jafnræðisreglu.

2. Til vara teflir stefnandi fram þeim málsástæðum, að við framkvæmd laga nr. 72/1969 hafi þau verið brotin með undirbúningi og álagningu verðjöfnunargjaldsins á rækjuframleiðendur.

a. Stefnandi telur, að 2. gr. laga nr. 72/1969 hafi verið brotin, þar sem fulltrúar rækjuframleiðenda hafi ekki verið skipaðir í stjórnina eftir tilnefningu þeirra, þegar ákvörðun hafi verið tekin um að leggja verðjöfnunargjald á rækjuafurðir. Stjórn sjóðsins hafi því verið vanhæf til að taka ákvörðun um álagningu verðjöfnunargjaldsins á rækjuafurðir. Í þessu sambandi mótmælir stefnandi því, að fulltrúar S. H. og S. Í. S. hafi verið fulltrúar rækjuframleiðenda.

b. Stefnandi bendir á, að stjórn sjóðsins hafi ekki gert tillögu til sjávarútvegsráðherra um verðgrundvöll fyrr en 17. febrúar 1970. Ráðherra hafi staðfest tillöguna eftir miðjan apríl, en það sé ekki fyrr en 29. apríl sem Verðjöfnunarsjóðurinn tilkynni, að verðgrundvöllur hafi verið ákveðinn. Samkvæmt 7. gr. laga nr. 72/1969 eigi hins vegar að ákveða verðgrundvöll „við upphaf árs eða framleiðslutímabils“. Þetta ákvæði sé sett til að tryggja hagsmuni þeirra, sem verðjöfnunargjald skuli greiða. Þeir eigi í tæka tíð að geta lagt mat á þann aukna rekstrarkostnað, sem af gjaldinu leiðir.

c. Stefnandi heldur því fram, að í samtali sjávarútvegsráðherra og Björgvins Bjarnasonar 5. marz 1970 hafi ráðherra spurt, hvort rækjuframleiðendur vildu hefja vinnslu að nýju næsta dag, ef hann léti óhlutdræga menn rannsaka gögn frá rækjuframleið-

endum, en áður höfðu nokkrir rækjuframleiðendur stöðvað vinnslu á rækju vegna máls þess. Segir í stefnunni, að ráðherra hafi tekið skýrt fram, að þessir menn skyldu ekki vera aðilar að stjórn Verðjöfnunarsjóðs. Hafi þetta orðið að samkomulagi á milli vinnslustöðvanna og ráðherra. Hafi rækjuframleiðendur lagt fram greinargerð í málinu þann 15. apríl 1970. Greinargerðin hafi verið send Efnahagsstofnuninni, en forstjóri hennar sé Bjarni Bragi Jónsson, sem eigi sæti í stjórn Verðjöfnunarsjóðs. Þá hafi ráðherra úrskurðað nokkrum dögum síðar, að fryst rækja skyldi tekin í Verðjöfnunarsjóð þrátt fyrir loforð sitt um álit hlutlausra manna.

d. Stefnandi telur, að ákvörðun stjórnar Verðjöfnunarsjóðs þann 17. febrúar 1970 hafi verið reist á röngum forsendum og verið þyngri skattur en ætluð sjóðstjórnar hafi verið. Hafi stjórnin talið sig vera að leggja á verðjöfnunargjald, sem næmi kr. 6.600.00 á hvert tonn af vélskelflettri rækju. Vegna EFTA aðildar Íslands o. fl. hafi verðjöfnunargjaldið numið nálægt kr. 25.000.00 á hvert tonn. Telur stefnandi, að hér hafi verið um mistök að ræða. Með tilkomu hinna réttu upplýsinga verði að telja, að brostnar séu forsendur fyrir ákvörðun stjórnar Verðjöfnunarsjóðs.

e. Loks bendir stefnandi á, að ákvörðun stjórnar Verðjöfnunarsjóðs 17. febrúar 1970 hafi verið gerð að samkomulagsatriði í Verðlagsráði sjávarútvegsins. Verði að telja þá málsmeðferð ólögmeða, því að samkvæmt 7. gr. laga nr. 72/1969 beri stjórn Verðjöfnunarsjóðs að leggja hlutlægt mat á þau atriði, sem í greininni séu nefnd.

3.2. Stefndi hefur í málinu fært þetta fram:

a. Stefndi kveður ljóst, að lög nr. 72/1969 fjalli á engan hátt um eignarnám, sem bætur skulu fyrir koma samkvæmt 67. gr. stjórnarskrárinnar. Stefnandi og aðrir rækjuframleiðendur njóti ekki eingöngu þess fjár, sem þeir leggja í sjóðinn, heldur einnig framlags hins opinbera, sem skipti milljónum króna. Auk þess geti rækjuframleiðendur í sumum tilfellum fengið hærri verðbætur úr sjóðnum en framlögum þeirra nemur. Stefndi telur, að umrædd lög tilgreini nægjanlega þær tegundir fiskafurða, sem verðjöfnunargjaldið skuli lagt á. Samkvæmt 1. gr. laganna sé það hlutverk þeirra að draga úr áhrifum verðsveiflna, sem verða kunna á útflutningsafurðum fiskiðnaðarins. Séu hér engar tegundir fiskafurða undanskildar. Ekki sé vafi á því, að útflutt rækja falli undir hið almenna hugtak laganna um afurðir fiskiðnaðarins til útflutnings, og vísar stefndi í 3. gr. laga nr. 97/1961 um Verð-

lags sjávarútvegsins til samanburðar. Telur stefndi, að gjald-takan hafi því stöð í 1. málsg. 5. gr. laga nr. 72/1969.

Stefndi mótmælir því, að verðgrundvöllur, eins og hann er ákveðinn í 7. gr. laga nr. 72/1969, brjóti í bága við ákvæði 40. gr. stjórnarskrárinnar. Hann bendir á, að eins og lögum nr. 72/1969 sé háttað, hljóti verðgrundvöllurinn að vera mismunandi fyrir einstakar tegundir fiskiðnaðarins og breytilegur frá einu framleiðslutímabili til annars. Í 7. gr. sé lýst sjónarmiðum þeim, sem fara skuli eftir við ákvörðun verðgrundvallar, og sé slíkt algengt í skattalögum. Er bent á, að ákvörðun gjaldstofna af þessu tagi hafi aldrei verið talin fara í bága við 40. gr. stjórnarskrárinnar eða samsvarandi ákvæði í eldri stjórnarskrám. Svipað telur stefndi vera að segja um ákvörðun um tekjur í Verðjöfnunarsjóðinn samkvæmt 5. gr. laga nr. 72/1969. Telur stefndi, að finna megí í lögjögfinni fjölda hliðstæðna eða lög, sem gangi jafnvel lengra en þetta. Telur stefndi fjarstætt, að hér sé um brot á 40. gr. stjórnarskrárinnar að ræða.

Þá telur stefndi, að sú málsástæða stefnanda hafi ekki við neitt að styðjast, að með lögum nr. 72/1969 hafi verið farið út fyrir þau takmörk, sem setja verði skattlagningarvaldi löggjafans. Hér sé um að ræða gjald, sem sé lagt almennt á tiltekna atvinnugrein og á málefnalegum grundvelli, þ. e. til að draga úr áhrifum verðsveiflna.

b. Stefndi andmælir því, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs hafi verið vanhæf, þegar tekin var ákvörðun um álagningu verðjöfnunargjalds á rækjuafurðir. Hann bendir á, að eigendur rækjuvinnslustöðvanna hafi ekki myndað með sér nein formleg samtök, sem fær væru um að gæta hagsmuna þeirra. Hafi því ekki verið til aðili, sem gæti tilnefnt sérstakan fulltrúa af hendi rækjuframleiðenda til að taka sæti á fundum stjórnar Verðjöfnunarsjóðs. Í þessu sambandi bendir stefndi einnig á það, að fulltrúar S. H. og S. Í. S. hafi átt sæti í stjórn Verðjöfnunarsjóðsins sem fulltrúar framleiðenda frystra fiskafurða. Gjaldið hafi verið lagt á frysta rækju, sem telja verði frysta fiskafurð. Við það bætist, að fulltrúar frá S. H. og S. Í. S. hafi einnig átt sæti í Verðlagsráði sjávarútvegsins, þegar ákveðið var verðlag á rækju. Augljóst sé því, að stjórn Verðjöfnunarsjóðsins hafi verið löglega skipuð, þegar ákvörðun hafi verið tekin um álagningu verðjöfnunargjaldsins.

c. Stefndi bendir á, að samkvæmt skjölum málsins hafi sjóðstjórnin þegar í byrjun febrúar 1970 tekið fullnaðarákvörðun

um að leggja til, að verðjöfnun skyldi taka til frystrar rækju, en veiðar muni hafa hafizt um 20. janúar. Þetta hafi ekki verið unnt að gera, fyrr en lokið hafi verið ákvörðun Verðlagsráðs sjávarútvegsins um lágmarksverð. Stefndi telur, að af skjölum málsins megi sjá, að eigendum rækjuvinnslustöðva hafi þá verið kunnugt um og raunar löngu áður, að stjórn Verðjöfnunarsjóðs hefði ákveðið að gera tillögu um verðjöfnunargjald af rækju. Vegna lagabreytinga hafi orðið að ákveða nýtt verð á rækju frá og með byrjun veiðanna á árinu 1970. Stjórn Verðjöfnunarsjóðs hafi ekki talið annað fært en að bíða með sínar ákvarðanir, þar til séð yrði, hvað yrði um verðlagninguna í Verðlagsráði sjávarútvegsins, þar sem þetta tvennt sé hvort tveggja óaðskiljanlegt. Dráttur sá, sem orðið hafi á ákvörðun á verðgrundvellið, hafi því verið óhjákvæmilegur. Að öðru leyti telur stefndi það ekki skipta máli um úrslit máls þessa, þótt eigi hafi verið farið eftir fyrirætlum 7. gr. laganna, þar sem sú regla sé aðeins verklagsregla fyrir stjórnina, en geti ekki valdið því, að ákvarðanir, sem teknar séu á öðrum tímum, eigi að vera ógildar. Stefndi mótmælir því, að sjávarútvegsráðherra hafi gefið stefnanda eða öðrum rækjuframleiðendum nokkurt loforð um, að úrskurður hlutlausra manna skyldi ganga um málið, áður en endanleg ákvörðun yrði tekin um verðjöfnunargjaldið. Eina loforðið, sem sjávarútvegsráðherra hafi gefið rækjuframleiðendum, sé rakið í bréfi sjávarútvegsráðuneytisins til þeirra, sbr. 2.3. Því loforði hafi ráðherrann fullnægt að öllu leyti og hafi rækjuframleiðendur fengið skýrslu þeirra Jóns Sigurðssonar hagrannsóknarstjóra og Hjalta Einarssonar iðnaðarfulltrúa.

4.0

4.1. Í upphafi þessa dóms er nefnt, að 18. september 1971 gekk bæjarþingsdómur um þann ágreining, sem hér er til úrlausnar, en sá dómur var ómerktur með hæstaréttardómi 14. marz s.l., þar sem sagði m.a.:

„Bæði í héraði og hér fyrir dómi byggir stefnandi kröfur sínar fyrst og fremst á þeirri málsástæðu, að þau ákvæði laga nr. 72/1969, sem á er reist gjaldtaka úr hans hendi í Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins, brjóti í bága við ákvæði 40. gr., sbr. 67. gr. stjórnarskrárinnar nr. 33/1944 og séu því ógild. Slíka málsástæðu bar héraðsdómendum að taka sérstaklega til rökstuddrar úrlausnar samkvæmt 193. gr. laga nr. 85/1936. Þar sem héraðsdómendur gættu þessa eigi, verður ekki hjá því komizt, eins og á stendur, að ómerkja hinn áfrýjaða dóm og vísa málinu

heim í hérað til löglegrar meðferðar og dómsuppsögu af nýju.“

Í þessum hæstaréttardómi og í dómi bæjarþingsins 18. september 1971 er orðið „málsástæða“ í samræmi við algenga venju látið taka bæði til lagaröksemdar og fullyrðinga þeirra um málsatvik, sem á er byggt, og er það víðtækari merking en ætla verður, að komi fram í 113. gr. laga nr. 85/1936. Dómur bæjarþingsins 18. september 1971 var byggður á þeirri forsendu, að röksemdir lögmanns stefnanda varðandi stjórnarskrána væru lagaröksemdir, sem hann hefði ekki forræði á og hefðu átt að ráða úrslitum, þótt þær kæmu ekki fram, ef þær hefðu að álitu dómenda staðizt og einar dugað til, að kröfur stefnanda væru teknar til greina. Töldu dómendur ekki þörf á að fjalla um þessar röksemdir fremur en verið hefði, ef lögmaður stefnanda hefði látið þeirra ógetið. Það var einnig forsenda bæjarþingsdómsins, að þessar röksemdir fengju eigi staðizt, og um ágreining aðilja var dæmt á grundvelli annarra lagaraka og atvika varðandi framkvæmd laga nr. 72/1969. Vegna hæstaréttardómsins frá 14. marz er skylt að fjalla hér um þær röksemdir, er lúta að því, að ákvæði í lögum nr. 72/1969 séu andstæð stjórnarskránni.

4.2. Í 40. gr. stjórnarskrárinnar nr. 33/1944 segir m.a.: „Engan skatt má á leggja né breyta né af taka nema með lögum.“ Í 67. gr. segir: „Eignarrétturinn er friðhelgur. Engan má skylda til að láta af hendi eign sína, nema almenningsþörf krefji; þarf til þess lagafyrirmæli, og komi fullt verð fyrir.“ Í 77. gr. segir: „Skattamálum skal skipa með lögum.“

Af þessum ákvæðum verður ráðið, að skattheimta er heimil þrátt fyrir friðhelgi eignarréttarins. Af 40. og 77. gr. verður ráðið, að skattheimta verður að styðjast við lög, er sett hafa verið með þeim hætti, sem mælt er fyrir í 44. og 45. gr. stjórnarskrárinnar, og duga því ekki til skattheimtu ákvæði, er aðeins er að finna t. d. í fjárlögum, reglugerðum og stjórnarathöfnum.

Í lögum nr. 72/1969 um Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins segir svo í 1. gr.:

„Stofna skal sjóð, er nefnist Verðjöfnunarsjóður fiskiðnaðarins. Hlutverk sjóðsins er að draga úr áhrifum verðsveiflna, er verða kunna á útflutningsafurðum fiskiðnaðarins.“

Í 5. gr. sömu laga er sagt, að „tekjur Verðjöfnunarsjóðs skulu vera allt að helmingur af verðhækkun, sbr. 7. gr., sem verður á þeim afurðum fiskiðnaðarins til útflutnings, sem lög þessi ná til.“ Í 6. gr. eru ákvæði um verðbætur, þegar til verðlækkunar kemur, en í 7. gr. segir:

„Við upphaf hvers árs eða framleiðslutímabils skal sjóðsstjórnin, að fenginni staðfestingu sjávarútvegsmálaráðherra, ákveða, verðgrundvöll þann, sem miða skal við verðhækkun samkvæmt 5. gr. eða verðlækkun samkvæmt 6. gr. Skal hún þá einkum hafa hliðsjón af verðlagi þriggja undanfarinna ára, svo og af niðurstöðum Verðlagsráðs sjávarútvegsins um afkomu framleiðslunnar, þó þannig, að tekið sé tillit til sérstakra ástæðna, svo sem óvenjulegra breytinga á erlendum mörkuðum, gengisbreytingar og annarra hliðstæðra atvika.“

Í 8. gr. laganna segir:

„Sjávarútvegsmálaráðherra ákveður, að fengnum tillögum sjóðsstjórnar, hlutföll afgjalda samkv. 1. málsg. 5. gr. og hlutföll verðbóta samkv. 6. gr. Ákveða má, að þessi hlutföll séu föst eða stigbreytileg miðað við hlutfallslega breytingu verðs og heildaraflamagns.“

Loks er ástæða til að geta um, að í bráðabirgðaákvæði með lögunum segir m. a.: „Á árinu 1968 skal vera í gildi verðtrygging fyrir frystar fiskafurðir, aðrar en síldar- og loðnuafurðir, svo og fyrir frysta rækju.“

Af 1. gr. laga nr. 72/1969 og lögunum sem heild verður ráðið, að með setningu þeirra hefur löggjafinn á grundvelli stjórn-málalegs mats viljað gera ráðstafanir til að draga úr áhrifum verðsveiflna á útflutningsafurðum sjávarútvegsins. Verkefni bæjarþingsins er ekki að fjalla um hið stjórn-málalega mat, heldur að kanna, hvort lögin fylla upp þau skilyrði, sem stjórnarskráin kann að setja um slíka lagasetningu. Lögin mæla fyrir um gjaldtöku úr hendi þeirra, sem gjaldeyris-skil gera vegna útflutnings sjávarafurða. Þykir eiga að skýra skatthugtak 40. og 77. gr. stjórnarskrárinnar svo rúmt, að það taki til slíkrar gjaldtöku, enda verður að ætla tilgang þessara stjórnarskrárákvæða vera þann að veita þeim, sem krafðir eru um fjármuni vegna þjóðfélagslegra hagsmuna, tryggingu fyrir málefnalegum grundvelli slíkrar gjaldheimtu. Urðu lög nr. 72/1969 því að uppfylla þau skilyrði, sem felast í 40. og 77. gr. stjórnarskrárinnar.

Dómendur telja ótvírætt, að það hafi verið tilgangur laga nr. 72/1969 og ætlun löggjafans, er lögin voru sett, að þau næðu til útflutningsafurða sjávarútvegsins að rækju meðtalinni. Verður þetta ráðið af lögunum sem heild, þó orðalag sé ekki nákvæmt, svo og af greinargerðinni, sem lagafrumvarpinu fylgdi, en þar segir í upphafi: „Tveir veigamiklir þættir í rekstri sjávarútvegsins, sem hafa afgerandi áhrif á afkomu hans...“ Er hér ekki

gerður munur á fiski og öðrum sjávarafli, svo sem rækju, og ekki kemur annars staðar fram, að ætlunin hafi verið að gera slíkan mun. Verður að telja, að rækjuafurðir falli undir lögin. Ákvæði 5. gr. laganna þannig skýrð þykja nægilega ljós til að uppfylla ákvæði 40. og 77. gr. stjórnarskrárinnar.

Í 7. og 8. gr. laga nr. 72/1969 segir, hvernig reikna eigi þann stofn eða verðgrundvöll, sem gjaldtaka skuli miðuð við. Í síðari hluta 7. gr. eru talin atriði, sem byggja skal á, og verður að telja, að þau séu nægilega nákvæm til að uppfylla kröfur 40. og 77. gr. stjórnarskrárinnar til lagasetningar um þetta atriði. Er algengt, að við ákvörðun skattstofna sé farið eftir lögbundnu mati stjórnvalda, sbr. til dæmis 22. gr. laga um tekjuskatt og eignarskatt nr. 68/1971, sbr. 10. gr. laga nr. 7/1972. Þá er þess og að geta, að lögmæti ákvarðana eftir 7. gr. laga nr. 72/1969 má bera undir dómstóla.

Í 5. gr. laga nr. 72/1969 segir, að tekjur Verðjöfnunarsjóðs skuli vera allt að helmingi af verðhækkunum afurða. Verður að telja, að þar með sé nægilega nákvæmlega ákvarðað, hvernig gjald skuli reikna, eftir að verðgrundvöllurinn hefur verið ákvarðaður. Hefur verið algengt hér á landi að hafa rúm mörk í lögum til ákvarðana framkvæmdarvaldshafa um gjaldstiga.

Þegar lög nr. 72/1969 eru virt í heild, verður ekki talið, að þau mæli fyrir um svo háa gjalddöku, að það sé ósamrýmanlegt 67. gr. stjórnarskrárinnar. Ekki verður heldur talið, að þar sé brotið gegn meginreglum lögskipunarinnar um rökbundna og málefnalega gjaldheimtu og jafnræði þegnanna.

Niðurstaða þess, sem nú hefur verið rakið, er sú, að dómkröfur stefnanda verða eigi teknar til greina á þeim grundvelli, að lög nr. 72/1969 eða einstakar greinar þeirra brjóti í bága við stjórnarskrána.

4.3. Þessu næst verður um það fjallað, hvort gjaldtaka, sem deilt er um í þessu dómsmáli, hafi verið lögmæt samkvæmt lögum nr. 72/1969.

Svo sem segir hér á undan (4.2.), verður að telja, að lög nr. 72/1969 taki til rækju, þó að orðalag sé ekki nákvæmt þar að lútandi.

Í 3. gr. laga nr. 72/1969 er sagt: „Verðjöfnunarsjóði skal skipt í deildir eftir tegundum afurða, og skulu deildirnar hafa aðskilinn fjárhag. Við gildistöku laga þessara skal sett á stofn deild fyrir frystar fiskafurðir, en heimilt er síðar að fjölga deildum“. Skyldi það gert með reglugerð samkvæmt 10. gr. laganna.

Eins og vikið var að í 2.2., var fryst rækja tekin í deild með frystum fiskafurðum. Eigi verður talið, að orðin „frystar fiskafurðir“ í nefndri 3. gr. taki til frystrar rækju samkvæmt rétttri orðskýringu, enda er fryst rækja nefnd sérstaklega í tilvitnuðu bráðabirgðaákvæði við hlið frystra fiskafurða.

Efnisrök styðja og slíka niðurstöðu, þar sem í umræddu ákvæði 3. gr. um deildaskiptingu verður talin felast nokkur trygging fyrir þá framleiðendur afurða, sem verðjöfnunargjald er lagt á. Þannig taka sæti í stjórninni samkvæmt 2. gr. laganna tveir fulltrúar frá þeirri grein fiskiðnaðarins, sem um er rætt hverju sinni, og samkvæmt 6. gr. geta verðbætur ekki farið umfram það fé, sem viðkomandi deild ræður yfir, þegar til greiðslu kemur.

Enn fremur er að líta á það, að rækja hefur sérkenni, er varða m. a. framleiðendur, verkun og kaupendur afurða. Hefur eigi verið sýnt fram á, að rækjuvinnslu svipi frekar til freðfiskframleiðslu heldur en til vinnslu ýmissa annarra sjávarafurða.

Loks er að benda á, að í raun hefur rækja sætt sérstakri meðferð. Samkvæmt málflutningi hér fyrir dómi hefur verðjöfnunargjaldi af frystri rækju verið haldið reikningslega aðskildu í freðfiskdeildinni, og andvirðið er nú á sérstökum hlaupareikningi, svo sem lýst hefur verið. Enn fremur var ákvörðun um verðjöfnunarmeðferð á frystri rækju ekki tekin fyrr en í apríl 1970 (og þá gjaldskylda miðuð við 1. janúar s. á.), enda þótt lögskýlt hafi verið að starfrækja deild fyrir frystar fiskafurðir frá gildistöku laganna.

Að ofanrituðu athuguðu ber að líta svo á, að lögmæt ákvörðun um verðjöfnunarmeðferð á frystri rækju hafi ekki verið tekin, þegar af þeirri ástæðu, að ekki var fylgt 3. gr. laganna.

Stefndi, Verðjöfnunarsjóður fiskiðnaðarins, er því skyldur til endurgreiðslu. Ber að dæma sjóðinn skyldan til að endurgreiða það gjald, sem tekið hefur verið af stefnanda í sjóðinn af andvirði frystrar rækju, sem veidd var á tímabilinu 1. janúar til 31. ágúst 1970.

Í stefnu segir, að mál þetta sé höfðað á hendur stjórn Verðjöfnunarsjóðs fiskiðnaðarins f. h. sjóðsins, en jafnframt á hendur sjávarútvegsráðherra og fjármálaráðherra, báðum in solidum f. h. ríkissjóðs. Um sjóðinn gilda sérstök lög, þar sem m. a. er mælt fyrir um stjórn sjóðsins, sérstaklega tekjuöflun, vörzlu og meðferð sjóðsins. Verður því að telja, að stjórn sjóðsins svari fyrir hann í máli þessu. Þykir eiga að líta svo á, að ráðherrunum sé stefnt til vara. Kemur kröfugerð á hendur þeim ekki til frekari

álita, þar sem krafan á hendur Verðjöfnunarsjóði er tekin til greina.

Dæma ber stefnda, Verðjöfnunarsjóð fiskiðnaðarins, til að greiða stefnanda málskostnað, sem þykir hæfilega ákveðinn kr. 85.000.00 í þessum þætti málsins.

Dómari í máli þessu var Stefán M. Stefánsson borgardómari og meðdómsmennirnir Árni Vilhjálmsson prófessor og Þór Vilhjálmsson prófessor.

Dómsorð:

Stefnda, Verðjöfnunarsjóði fiskiðnaðarins, ber að endurgreiða stefnanda, Niðursuðu- og hraðfrystihúsi Langeyrar, það gjald, sem tekið hefur verið af stefnanda í Verðjöfnunarsjóðinn af andvirði frystrar rækju, sem veidd var á tíma-
bilinu 1. janúar 1970 til 31. ágúst s. á.

Stefndi, Verðjöfnunarsjóður fiskiðnaðarins, greiði stefnanda, Niðursuðu- og hraðfrystihúsi Langeyrar, kr. 85.000.00 í málskostnað innan 15 daga frá lögbirtingu dóms þessa að viðlagðri aðför að lögum.

Þriðjudaginn 5. desember 1972.

Nr. 48/1972: Útvegsbanki Íslands

(Axel Kristjánsson hrl.)

gegn

Júlíusi Hjálmarssyni

(Sveinn H. Valdimarsson hrl.).

Dóminn skipuðu hinir reglulegu dómara Hæstaréttar.

Skaðabótamál. 20. gr. laga nr. 20/1923.

Dómur Hæstaréttar.

Afrýjandi hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 10. apríl 1972 og krafizt þess, að stefnda verði dæmt að greiða honum kr. 500.000.00 með 10% ársvöxtum frá